

א-ב של מונחי סמנטיקה

ערכה: רותי בשרי ביה"ס "עמקים-תבור"

<p>כאשר למסומן אחד יש שני מסומנים או יותר, או במילים פשוטות, כאשר יש מילים נרדפות זהות לאותו דבר, חל בדרך כלל בידול בין המילים, וכל מילה מקבלת גוון ייחודי משלה. קיימים שלושה סוגי בידול:</p> <p>לדוגמה: לעץ ולאילן הייתה פעם אותה משמעות, ואילו היום אילן הוא רק העץ החי, ואילו עץ הוא גם העץ החי וגם חומר הגלם. דוגמה נוספת למילים שחל בהן בידול במשמעות: עזב, נטש, זנח, הפקיר; עם – גוי; בית – מעון</p> <p>לדוגמה: במילים עץ ואילן חל בידול גם ברמת הלשון. עץ – שפה בינונית, אילן שפה גבוהה יותר. דוגמאות נוספות: מדוכך – עצוב – מבואס; החטיא – פספס; ירח – לבנה; רצה – נכסף; הנער חזר – העלם שב, ועוד.</p> <p>היום למשל, למקצוע מעצב שיער מטען רגשי חיובי יותר מאשר לספּר. דוגמאות נוספות להבדל במטען הרגשי: המצב קשה – המצב איום ונורא; תמונה יפה – תמונה מדהימה, ועוד.</p>	<p>בידול</p> <p>בידול במשמעות</p> <p>בידול ברמת הלשון</p> <p>בידול במטען הרגשי (בקונוטציה)</p>
<p>מסמן אחד (= אותה מילה) או יותר לשני מסומנים (=דברים) קיימים שני סוגים:</p> <p>כאשר למילה יש משמעויות שונות וניתן להבינה בצורות שונות בתוך ההקשר, לדוגמה: פגשתי קצין גבוה - האם הכוונה לגובה פיזי או לדרגה? הקריאה הדו-משמעית נובעת מהמשמעויות השונות של המילה "גבוה".</p> <p>כאשר מבנה המשפט יוצר אפשרויות שונות להבין את המשפט, לדוגמה: ביקשתי ממנו לצאת – האם ביקשתי ממנו שאני אצא, או שהוא ייצא? (המילה "לצאת" איננה דו משמעית, אך מכיוון שאין בה גוף, ניתן להבין אותה בצורות שונות בתוך ההקשר).</p>	<p>דו-משמעות</p> <p>דו-משמעות מילונית</p> <p>דו-משמעות תחבירית</p>
<p>מילים זהות כתיב (כשאינן ניקוד), אך שונות צליל. לדוגמה: עלה של עץ ועלה בסולם; חבל קשירה וחבל על הזמן.</p>	<p>הומוגרפיה</p>
<p>מילים זהות בצליל ובכתיב שאינן ביניהם קשר משמעות. במילון הן יופיעו כשני ערכים נפרדים. לדוגמה: כרוב הגינה וכרוב מלאך; בר שהוא בן ובר משקאות, ועוד.</p>	<p>הומונימיה</p>
<p>השתייכות לקבוצה. יחסים בין ראש הקבוצה לבין הפרטים הנכללים בה. ההיכללות כוללת:</p> <p>מילה שהיא "ראש הקבוצה", לדוגמה: רהיטים</p> <p>הפרטים בקבוצה, לדוגמה: ארון, כיסא, שולחן, מיטה</p>	<p>היכללות</p> <p>מילה מכלילה</p> <p>מילים מוכללות</p>
<p>השאלת מילה במשמעותה המילולית הרגילה לציון משמעות אחרת, מופשטת. לדוגמה: לב הים; שבר ענן; שורש הבעיה; יד הגורל</p>	<p>מטאפורה</p>
<p>מילים טעונות ברגש שלילי או חיובי, או משמעות לוואי אחרת. לדוגמה, כותל כקיר בעל משמעות היסטורית דתית; חמור כשמתכוונים ליחס למישהו תכונות שליליות; מעצב שיער כבעל משמעות חיובית יותר מספּר;</p>	<p>מילים טעונות (קונוטציה)</p>

	מדהים, מהמם, מגניב, מטמטם כתארים בעלי מטען רגשי חיובי בד"כ; נוראי, חזירי, בודד, דם, ערס, גוי כבעלי מטען רגשי שלילי, וכד'.
מסמן	הדבר במציאות שאותו מסמנת המילה וקוראת לו בשם.
מסמן	מילה או סימן כתב או צליל לציון שמו של דבר במציאות.
משלב לשוני	המשלב הלשוני הוא רמת הלשון התלויה בנסיבות התקשורתיות : האם מדברים או כותבים? היכן עושים זאת? מהו המעמד? מהם היחסים בין המוען לבין הנמען? מהי מטרת הכתיבה? נהוג להבחין בין משלב גבוה (בנאומים, בשירה, במכתבים רשמיים וכד') משלב בינוני (רגיל, יומיומי) ונמוך (סלנג, שפת רחוב).
ניב	ביטוי או צירוף מילים קבוע. לרוב מהמקורות. לדוגמה: הגדיש את הסאה; לא טמן ידו בצלחת; איבד את עצמו לדעת; ראה את הנולד; עלה על גדותיו
ניגודים (הפכים)	מילים שמשמעותן הפוכה או מנוגדת. קיימים שלושה סוגים:
ניגודים מוחלטים	מילים המציינות מצבים השוללים זה את זה. אם האחד קיים, השני לא יכול להיות קיים. לדוגמה: חי – מת; מי שחי לא יכול להיות מת) רווק – נשוי
ניגודי רצף	מילים מנוגדות הניתנות לדירוג בין שני קטבים, שניתן להוסיף להם מילים כ"יותר" או "פחות", לדוגמה: ארוך – קצר; יפה- מכוער; חם – קר
ניגודי ראי	ניגודים שהם שני צדדים של אותו מטבע. האחד תלוי בקיומו של השני. לדוגמה: שאלה – תשובה; קונה – מוכר; מורה – תלמיד; מוען - נמען
נרדפות	מילים בעלות משמעות זהה קרובה. בדרך כלל הן לא זהות לחלוטין, ויש ביניהן בידול במשמעות (לדוגמה: הביט – ראה; לקח – חטף), ברמת הלשון ובמשלב (לדוגמה: נהדר – אחלה; לקוי – דפוק; חמה - שמש) או במטען הרגשי שלהן (לדוגמה: כותל – קיר; פרצוף – פנים). ראו מושג "בידול משמעות".
פוליסמיה	רב-משמעות. כאשר מקורן של שתי מילים זהות בכתיב ובצליל הוא משותף, ויש ביניהן קשר של משמעות. במילון הן יופיעו תחת אותו ערך. בדרך כלל המשמעות הראשונית היא מוחשית, וממנה התפתחה משמעות מופשטת, מטפורית. לדוגמה: לשון כאיבר בגוף ו לשון כשפת דיבור.
צירוף כבול, צָרֵף	צירופי מילים מקובלים, בעלי סדר קבוע, שיש להם משמעות אחת, לעתים מטפורית. לדוגמה: בית ספר; נעלי בית; אזלת יד; פקק תנועה
קולוקציה (שכנויות)	מילים המצטרפות למילים מסוימות ולא לאחרות, לדוגמה: רחץ כלים, רחץ ידיים, רחץ פנים, אך לא * רחץ שיער, * רחץ בגדים.
רמת לשון	ר' "משלב לשוני"
קונוטציה	ר' "מילים טעונות".
שדה סמנטי	כלל המילים השייכות לתחום משמעות מסוים. לדוגמה: בשדה שנושאו שפה ימצאו מילים כ- תקשורת, ביטוי, עברית, אנגלית, ג'בריש, כתיבה, קריאה, אותיות, שפת-אם, רכישה, לימוד, חשיבה, שפה דבורה, סלנג, וכד'.